

УДК 304:314.1

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/189-65>**Бикова А.Л.**кандидат економічних наук, доцент,
Університет митної справи та фінансів
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7290-9094>**Манжелій Д.В.**магістр,
Університет митної справи та фінансів**Bykova Adel, Manzhelii Daria**
University of Customs and Finance

СУЧАСНІ ПЕРЕДУМОВИ ЗОВНІШНЬОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ УКРАЇНЦІВ

У статті розглядаються сучасні передумови зовнішньої трудової міграції українців, аналізуються ключові фактори та вплив на країни-донори та країни-реципієнти. Серед головних аспектів, що розглядаються, визначаються економічні, соціальні та політичні передумови, що спонукають українців виїжджати закордон з метою працевлаштування. Проаналізовано напрями вибору країн-реципієнтів українськими трудовими мігрантами у довоєнний період та у період військової агресії. У статті досліджено вплив економічних тенденцій на міграційні потоки, порівнюються рівні оплати праці в Україні та в країнах міграції, основні економічні показники, що впливають на зовнішню трудову міграцію, серед них: високий рівень безробіття та інфляції, низький рівень оплати праці. Дослідження спрямоване на аналіз факторів міграції українців за кордон. Визначено соціальні передумови, що сприяють зростанню міграційної трудової активності, які несуть за собою як позитивний і негативний вплив на економічно-соціальний стан країн-донорів та країн-реципієнтів. Сучасні передумови міжнародної міграції українців є актуальною темою в контексті глобалізації та змін у політичному, економічному та соціокультурному середовищі, які впливають на обсяги зовнішньої трудової міграції українців. Стаття є актуальною та важливою у контексті сучасного світу, де зовнішня трудова міграція визначається великими викликами та можливостями для країн.

Ключові слова: зовнішня трудова міграція, передумови міграції, трудові мігранти, оплата праці, зайнятість населення, економічна нестабільність.

CURRENT PRECONDITIONS FOR EXTERNAL LABOUR MIGRATION OF UKRAINIANS

The article examines the modern prerequisites of foreign labor migration, analyzes the main factors and the impact on donor countries and recipient countries. Economic, social and political prerequisites are proposed among the main aspects that are considered, which encourage Ukrainians to go abroad with pension provision. The directions of the choice of recipient countries by Ukrainian labor migrants before the Great War and during the period of military aggression were analyzed. The article examines the influence of global economic trends on migration flows, considering the level of wages in Ukraine and the country of migration of Ukrainian labor migrants, the main economic indicators that affect external labor migration, among them are the high level of unemployment and inflation, and the low level of wages. The social prerequisites contributing to the growth of labor migration activity have been identified. Social prerequisites interact with economic, political and other aspects, forming the motive for external labor migration. All the prerequisites created in the study positively and negatively affect the economic and social condition of the donor country and the recipient country. The political situation in Ukraine, in particular conflicts and unrest, is also considered as one of the important factors influencing the decision of citizens to emigrate. The modern prerequisites of the international migration of Ukrainians are a relevant topic in the conditions of globalization and changes in the political, economic and socio-cultural environment. The research is aimed at analyzing the factors affecting the mass migration of Ukrainians abroad. Considering these factors, it is important to develop comprehensive strategies and policies aimed at improving the economic situation in Ukraine, maintaining stability and developing society. Attention should also be focused on the conditions created for the integration and adaptation of migrants to ensure mutually beneficial and harmonious relations in the international community. The article is relevant and important in the context of the modern world, where external labor migration is an extremely large challenge and opportunity for the country. **Keywords:** external labour migration, prerequisites for migration, labour migrants, remuneration, employment, economic instability.

Keywords: external labour migration, prerequisites for migration, labour migrants, remuneration, employment, economic instability.

JEL classification: C12, C14, C18

Постановка проблеми. Проблема міграції лишається особливо гострою для України, оскільки країна є лідером за кількістю населення, що залишило її межі з різних політичних, соціальних і економічних причин. Значні потоки міграції виникли через низькі заробітні плати у економічному секторі, високий рівень безробіття та значну диференціацію у рівні оплати праці в Україні порівняно з іншими країнами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В економічній науці проблеми зовнішньої трудової міграції досліджували Е. Равенштайн, Е. Лі, Дж. Харріс, М. Тодаро, Дж. Борхас, Л.Сжаастад та інші. У сучасній економічній науці України дослідженням різних аспектів міграції приділяля увагу учені Е. Лібанова, Д. Богиня, В. Потапенко, О. Валевський, А. Гайдуцький, О. Малиновська, К. Тахтарова та інші. Незважаючи

на великий внесок перелічених науковців у вивченні особливостей зовнішньої трудової міграції населення України, зазначена проблема все ще залишається актуальною та гостро постає перед Україною. Існує ряд спірних та невирішених питань, особливо в контексті трансформаційної політики зайнятості та міграції населення при реформуванні економіки. Погляди вчених розходяться: міграція, з одного боку, розглядається як позитивне явище, тоді як інші дослідження зводяться до виокремлення її негативного впливу на національну економіку. Через це дослідження передумов зовнішньої міграції робочої сили потребує, зокрема приділення уваги її можливим наслідкам.

Мета статті. Розкрити передумови зовнішньої трудової міграції українців у сучасних умовах, що спонукають працездатне населення до зовнішньої міграції та виокремити переваги для країни-експортерів та імпортерів робочої сили.

Виклад основних результатів дослідження. Сьогодні, в умовах глобалізації, інтернаціоналізації зовнішня трудова міграція посилюється, стає невід'ємною частиною економічних, соціальних, політичних процесів та формує залежність не тільки компаній, працівників, а й країн. Глобалізаційні та інтеграційні процеси у світі та рух України у європейському напрямку продовжують створювати передумови для зовнішньої трудової міграції.

Відповідно до чинного законодавства, визначено, що зовнішня трудова міграція – це переміщення громадян України, пов'язане з перетинанням державного кордону, з метою здійснення оплачуваної діяльності в державі перебування [1].

Динаміка чисельності зовнішніх трудових мігрантів у довоєнний період (2019 по 2020 рр.) зафіксована стабільно зростаючою – 3,2 млн осіб у 2019 р., близько 3 млн осіб у 2020 р. Та демонструвала несуттєве зменшення у 2021 році від 2,5 до 3 млн осіб [2]. З початку повномасштабного вторгнення рф на територію України обсяги міграції суттєво змінилися, і це була найбільша хвиля міграції. Населення виїжджало в пошуках безпечного місця, згодом деяка частка цього населення почала шукати роботу та працевлаштовуватися.

Розглянемо основні передумови, які призводять до розвитку процесів трудової міграції: низький рівень доходів, незадоволеність поточною роботою, системою охорони здоров'я, соціальним життям, дозволами, безпекою, дотриманням прав, екологією, загальним досвідом життя. Зазначені ключові фактори, підтверджуються щорічними опитуваннями, які проводить "Барометр якості життя" Європейською Бізнес Асоціацією (СБА) разом із дослідницькою компанією Gradus Research з 2018 р. Причому у 2023 р. спостерігаємо суттєве погіршення показників рівня доходів: достатнім його вважають лише 13%, 2% – більше достатнього, недостатнім – 53%, і категорично недостатнім – 32% [3].

За теорією факторів "притягання-виштовхування", представленої Ернстом Равенштайном, міграція населення відбувається у напрямку поліпшення економічних та соціальних умов. Для українських мігрантів основним "притягуючим" фактором виступає високий рівень доходів – економічний чинник. Економічні чинники можуть взаємодіяти та формувати мотивації

українців для зовнішньої трудової міграції та визначати, в яких країнах мігранти шукають можливостей для роботи та розвитку.

Соціальні чинники, розуміння мотивацій та потреб українців може допомогти в розробці політик та програм, спрямованих на підтримку та регулювання зовнішньої трудової міграції [4].

Аналізуючи економічні передумови, важливо враховувати різноманітні аспекти, що впливають на рішення мігрантів відносно місця їх перебування та працевлаштування: рівень мінімальної та середньої заробітної плати, рівень безробіття, рівень інфляції, заборгованість по виплатам заробітної плати, корупція, тощо.

Саме економічні передумови є найбільш потужними мотивами міграції трудових ресурсів країни закордон, оскільки вони визначають рівень життя населення країн і донорів, і реципієнтів.

Найбільшими країнами-реципієнтами української робочої сили у 2020 році були Польща – 39%, рф – 26%, Італія – 11%, Чехія – 9% (рис. 1) [5].

Обираючи країну працевлаштування, українські трудові мігранти орієнтуються на країни з високим рівнем життя та заробітної плати. Проведемо порівняльний аналіз рівня мінімальної заробітної плати в країнах працевлаштування українців та в Україні у 2020–2023 роках (табл. 1).

Аналіз даних, наведених в табл. 1 свідчить про суттєву відмінність у рівні мінімальних заробітних плат: різниця в розмірах мінімальної заробітної плати в наведених країнах коливається від 40 до 1834 євро.

Другою, вагомою передумовою зовнішньої трудової міграції українців є високий рівень безробіття. Дані Міністерства фінансів України показують, що до 2019 року кількість зареєстрованого безробітного населення складала 341 700 осіб, рівень безробіття – 9,1% [12]. За оцінками Міністерства економіки, на початку 2023 р. чисельність безробітних склала 2,6 млн осіб, а за оцінками НБУ – близько 4,2–4,8 млн осіб [13].

Аналіз даних про зайняте та безробітне населення за період 2018–2023 рр., наведених в табл. 2, свідчить про суттєве збільшення чисельності безробітного населення у 2021 р. – 1709,5 та 259,0 тис. осіб зареєстрованих безробітних, що склало 10,3% від економічно активного населення і різким зменшенням чисельності зареєстрованих безробітних до 186,5 тис. осіб у 2022 та 97,3 тис. осіб у 2023 р. та відповідним зростанням рівня безробіття до 21,1% та 19,1% у 2022 та у 2023 рр. відповідно.

Інформація про кількість економічно активного, зайнятого та безробітного населення у 2022 та у 2023 відсутня, оскільки Державна служба статистики України не мала можливості проводити відповідні обстеження. Представлені статистичні дані також не враховують осіб, які перебувають на тимчасово окупованих територіях. Також не всі безробітні є зареєстрованими у державній службі зайнятості. Кількість офіційно зареєстрованих безробітних зменшилася також через виключення з реєстру осіб, що мігрували за кордон, стали добровольцями, були мобілізовані до Збройних Сил України. За прогнозом Національного Банку України, рівень безробіття в Україні у 2024 році сягне 16,5% (попередній прогноз – 16,9%), у 2025 році – 14,2% (попередній прогноз – 14,4%) [15].

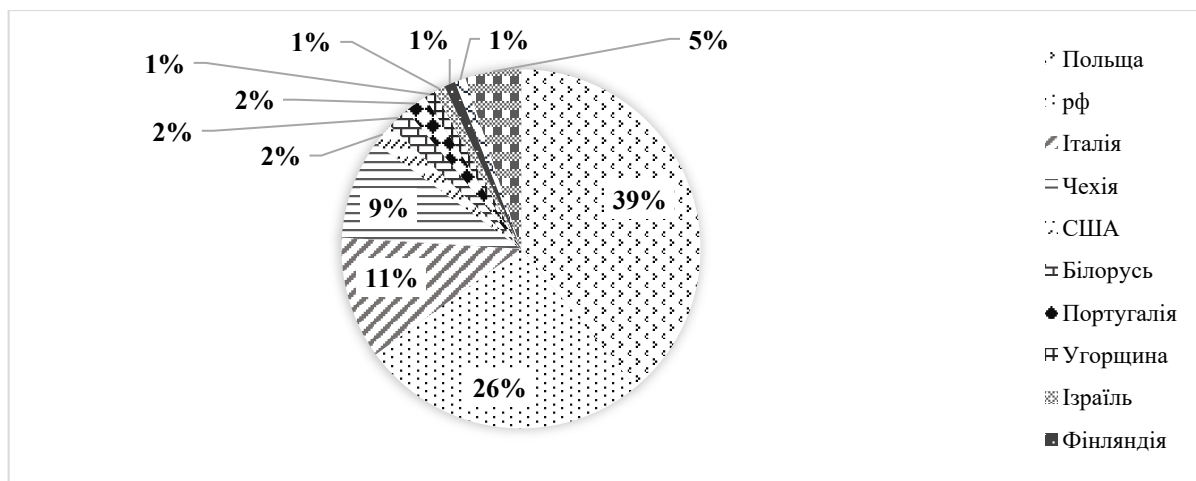

Рис. 1. Зовнішні трудові мігранти за країнами перебування, 2020 р., %

Джерело: сформовано на основі [5]

Таблиця 1

Розміри мінімальних заробітних плат у країнах працевлаштування українців та в Україні у 2020–2023 рр.

Країна	Розмір мінімальної заробітної плати, євро		Відхилення	
	2020	2023	Абсолютне, євро	Відносне, %
Німеччина	1584	1997	413	26,1
Ізраїль	1257	1420	163	13,0
США*	1040	1162	122	11,7
Португалія	635	760	125	19,7
Польща	611	811	200	32,7
Чехія	575	729	154	26,8
Угорщина	487	579	92	18,9
росія	175	Міграцію припинено	-	-
Україна	153	163	10	6,5
Білорусь	125	Міграцію припинено	-	-
Франція	1539	1747	208	13,5
Іспанія	1050	1260	210	20,0
Болгарія	312	399	87	27,9
Молдова	141	203	62	44,0

*Кожний штат США встановлює самостійно розмір мінімальної плати. Для аналізу даних вказано розмір мінімальної заробітної плати, встановлений Федеральним Законодавством США.

Джерело: складено автором на основі [6–11]

Таблиця 2

Дані про зайнятість населення та безробіття в Україні, тис. осіб

Рік	Всього населення	Економічно активне населення	Зайняте населення	Безробітне населення	Рівень безробіття, %	Зарєстрованих безробітних
2018	42177,6	17296,2	15718,6	1577,6	9,1	341,7
2019	41922,7	17381,8	15894,9	1486,9	8,6	338,2
2020	41629,9	16917,8	15244,5	1673,3	9,9	459,2
2021	41208,1	16666,8	14957,3	1709,5	10,3	259,0
2022	37,6	інформація відсутня	інформація відсутня	інформація відсутня	21,1	186,5
2023	29	12	9,1	293,2	19,1	97,3

Джерело: складено на основі [12–14]

До економічних передумов зовнішньої трудової міграції слід віднести також високий рівень інфляції. За даними Національного Банку України з 2019 року інфляція постійно зростає. Так, з 2019 р. її рівень сягнув з 4,1% до 26,6% у 2022 р., що на 16,6% вище

порівняно з 2021 р. [16]. Наразі рівень інфляції складає 5,1%. Уряд країни покращив свої прогнози інфляції до 9,7% [5].

Окрім рівня інфляції, на зовнішню трудову міграцію впливають такі показники як мінімальна заробітна

плата, середня заробітна плата, рівень безробіття та рівень заборгованості по виплатах заробітної плати (рис. 2).

Аналізуючи дані, наведені на рис. 2, можна стверджувати, що на тлі зростання мінімальної та середньої заробітної плати з 2021 р. на 8,3% і на 11,6% у 2022, на 4,6% і на 14,8% у 2023 р. відповідно, спостерігаємо зростання інфляції. Так, за даними Світового банку, високий рівень інфляції – 26,6% у 2022 р. спричинив підвищення рівня бідності в Україні, що збільшився з 5,5% до 24,2% у 2022 році, внаслідок чого 7,1 млн людей опинилися за межею бідності. Найбільше зubo- жіння населення відбулося у сільській місцевості. Зазначене свідчить, що низький рівень заробітної плати, рівень заборгованості по невиплатах заробітної плати слугує стимулом для пошуку можливості отримання роботи за кордоном як для працівників із високим рівнем кваліфікації так і для людей робітничих професій. Крім того, заборгованість по невиплатах заробітної, як показує практика, провокує підвищення соціальної напруги та нестабільності у суспільстві та є додатковим мотиватором для трудової міграції.

Вагомою передумовою для прийняття рішення щодо зовнішньої трудової міграції є чинна система оподаткування та законодавчі підстави для ведення бізнесу, що наразі залишаються досить суперечливими та складними. Питання підтримки підприємництва в умовах воєнного стану, налагодження комунікації між владою і бізнесом є вкрай актуальними. З цією метою, за ініціативи Президента започатковано створення Всеукраїнської економічної платформи «Зроблено в Україні». Але ці проблеми можуть і надалі залиша-

тися в Україні актуальними. Дослідження показують, що українські мігранти-біженці, що перебувають у європейських країнах через воєнний стан успішно адаптували свій бізнес, так наприклад, у Польщі 47% українців-іммігрантів – є підприємцями. Отже, політична та економічна нестабільність, продовження дії військового стану в Україні є суттєвими передумовами, що впливають на прийняття рішення щодо міграції, у т.ч. трудової.

Зауважимо, що в основі міжнародного ринку праці закладено процеси внутрішньої та міжнародної трудової міграції, що ґрунтуються не тільки на суто економічних передумовах, але також у великій мірі враховують соціальні, демографічні, політичні та культурні процеси [20].

Окремо, на наш погляд, слід виділити соціальні передумови зовнішньої трудової міграції. До них відносяться: якість та умови праці – особливо чутливими до умов праці є фахівці, які займаються розумовою працею – лікарі, IT-фахівці, науковці, вчителі, тощо, що несе за собою негативні наслідки, а саме «відтік мізків»; наявність якісної освіти і можливостей для навчання є важливим аспектом для молоді задля отримання високоякісної освіти в закордонних навчальних закладах; невпевненість у майбутньому – спонукає працездатне населення шукати стабільніші джерела доходу за кордоном, які дозволять будувати плани стосовно свого майбутнього та майбутнього своїх дітей; незадоволення людей роботою, можливостями професійного зростання в країні за місцем проживання; прагнення особистісної (творчої чи професійної) самореалізації чи кар'єрного зростання; очікування пози-

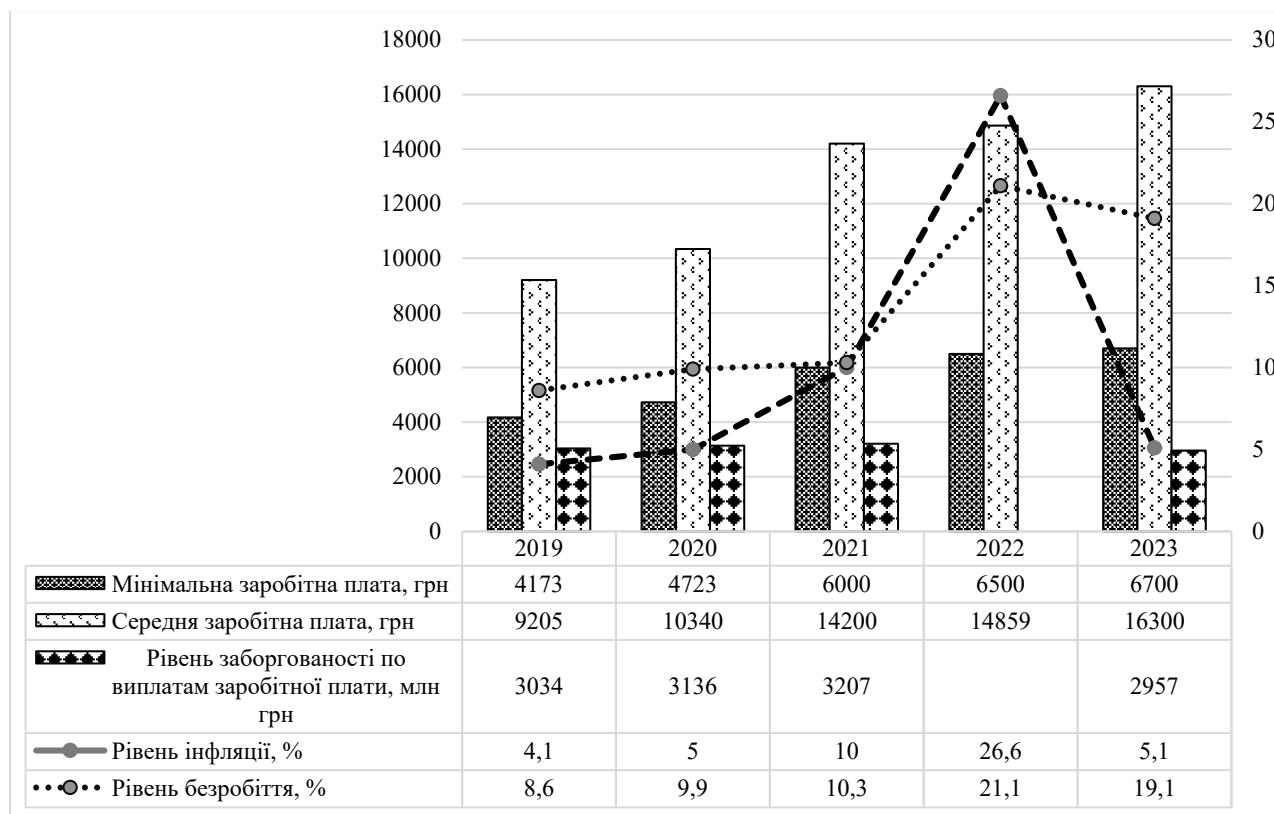

Рис. 2. Показники, які впливають на зовнішню трудову міграцію в динаміці за 2019–2023 рр.

Джерело: розраховано автором на основі [5; 12; 16–19]

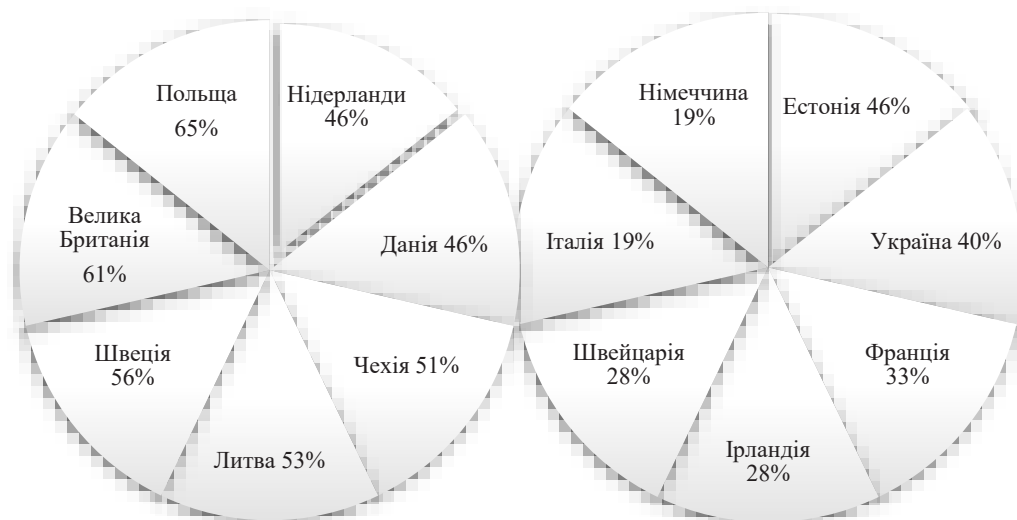

Рис. 3. Зайнятість українських біженців у 14 країнах світу у 2023 р.

Джерело: створено автором на основі [23]

тивних змін від працевлаштування у зарубіжних країнах; пошук кращих умов для сімей та розвитку дітей.

Загалом, соціальні передумови взаємодіють з економічними, політичними та іншими аспектами, формуючи мотивацію для зовнішньої трудової міграції.

Іншою, та наш погляд, суттєвою передумовою зовнішньої міграції є політичні зміни в багатьох країнах світу через економічні кризи, етнічні та військові конфлікти. Зростання масштабів зовнішньої трудової міграції з 2014 року було обумовлено різким зниженням рівня життя населення України після анексії рф Криму та початку війни на Донбасі. Ці дії призвели до втрати Україною приблизно 1/5 промислового потенціалу.

Проблема міграції українців стала наймасштабнішим явищем з 1991 р., а особливо після початку повномасштабного вторгнення в Україну. За даними управління Верховного комісара ООН у справах біженців через війну в Україні за кордоном знаходиться приблизно 6,3 млн громадян [21].

Так, в країнах і регіонах розміщення працевлаштування українських біженців-мігрантів суттєво покращилася ситуація й підвищилася конкуренція на місцевих ринках праці, позв'язався споживчий попит та покращилася динаміка виробництва [22].

У 14 країнах центральної та східної Європи понад 60% українців знайшли роботу (рис. 3).

За результатами дослідження Організації економічного співробітництва та розвитку, найвищий рівень зайнятості серед українських біженців, що виїхали до європейських країн у зв'язку з повномасштабною російською агресією, зафіксований у Польщі – 65%, Великій Британії – 61% та Швеції – 56%. Найменший відсоток українців, які знайшли роботу, в Італії – 19% [24].

Відтак, зовнішня трудова міграція, спричинена вищенаведеними передумовами, несе за собою як

позитивний вплив на країни-донорів і країни-реципієнтів, так і негативний, навіть в умовах, спричинених масштабною міграцією біженців через війну в Україні. Переважно, основні вигоди від зовнішньої трудової міграції спрямовані як на самих мігрантів та членів їх родин, які, зазвичай, мають можливість поліпшити своє фінансове становище, обираючи інші країни для роботи. Зовнішня трудова міграція дозволяє країні-імпортеру трудових ресурсів не витратити кошти, оскільки вона дозволяє уникнути витрат на підготовку фахівців, знижувати витрати на виробництво за рахунок використання дешевої, високопродуктивної робочої сили, як правило, молоді. Для країни-експортера робочої сили основними позитивними наслідками є зниження рівня безробіття, поповнення економіки валютними ресурсами (грошові валютні надходження, податки з переказів, особисте інвестування мігрантів).

Висновок. В умовах глобалізації зовнішня трудова міграція має тенденцію посилюватися. Під зовнішньою трудовою міграцією розуміємо переміщення громадян з метою працевлаштування за межами України. На трудову міграцію українців закордон впливають економічні, соціальні та політичні передумови. Саме економічні передумови є потужними мотивами для зовнішньої трудової міграції. Зовнішня трудова міграція, спричинена вказаними передумовами, несе за собою позитивний і негативний вплив на країни-донорів і країни-реципієнтів. Міграційні процеси за кордоном отримали нові характеристики та масштаби, що вимагають адекватної реакції з боку держави. Задля мінімізації негативних наслідків від міграції робочої сили необхідним є удосконалення міграційної політики. І вже зараз актуальним завданням є розробка ефективної державної політики для успішної адаптації працівників-іммігрантів та біженців-іммігрантів, що повернуться в Україну у післявоєнний період.

Список використаних джерел:

1. Закон України Про зовнішню трудову міграцію. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/761-19#Text> (дата звернення: 27.01.2024).
2. Аналітичний портал «Слово і Діло» Трудова міграція: скільки українців працювали за кордоном в 2019–2021 роках, 2021. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/03/18/infografika/suspilstvo/trudova-mihracziyaskilky-ukrayincziv-pracyuvaly-kordonom-2019-2021-rokax> (дата звернення: 27.01.2024).
3. Аналітичний звіт "Барометр якості життя. URL: https://eba.com.ua/wp-content/uploads/2023/05/Barometer_ukr.pdf (дата звернення: 27.01.2024).
4. Грабинський І., Лех-Дебера А. Еволюція теоретичних засад міжнародної трудової міграції. *Вісник Львівського університету. Серія: Міжнародні відносини*. 2018. Вип. 45. С. 357–366. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&S21P03=FILA=&S21STR=VLNU_Mv_2018_45_36 (дата звернення: 27.01.2024).
5. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: www.ukrstat.gov.ua (дата звернення: 27.01.2024).
6. Minimum wages Eurostat URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/-/tps00155> (дата звернення: 28.01.2024).
7. Єлизавета Солнцева Яка мінімальна та середня зарплата в Ізраїлі? 2020. URL: <https://news.eurabota.ua/uk/israel/employment/jaka-minimalna-ta-serednja-zarplata-v-izraili/> (дата звернення: 28.01.2024).
8. United States (USA) National Minimum Wage – NMW, Country Economy. World Bank Database. URL: <https://countryeconomy.com/national-minimum-wage/usa> (дата звернення: 28.01.2024).
9. Економічна правда «Мінімальна зарплата в Україні у доларовому еквіваленті перевищила "мінімалку" у рф і Білорусі». 2020. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2020/01/6/655528/> (дата звернення: 28.01.2024).
10. Закон України «Про державний бюджет на 2020 рік» Документ 294-IX, чинний, поточна редакція – Редакція від 10.12.2020, підстава – 1073-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-20#Text> (дата звернення: 28.01.2024).
11. Закон України «Про державний бюджет на 2023 рік» Документ 2710-IX, чинний, поточна редакція – Редакція від 22.10.2023, підстава – 3415-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20#Text> (дата звернення: 28.01.2024).
12. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://minfin.com.ua/> (дата звернення: 29.01.2024).
13. Національний інститут стратегічних досліджень Безробіття в Україні в період повномасштабної війни. 2023. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentariekspertiv/bezrobittya-v-ukrayini-v-period-povnomasshtabnoyi-viynu> (дата звернення: 29.01.2024).
14. Олександр Марущак Скільки залишиться українців після війни: експерти про скорочення населення та катастрофічне співвідношення жінок і чоловіків. 2023. URL: <https://tsn.ua/exclusive/skilki-zalishitsya-ukrayinciv-pislya-viyni-eksperti-rozskazali-chomu-skorochuvatisya-kilkist-naselennya-2358379.html?fbclid=IwAR2-hWOF327bVavRRwIy71HGztC6Tr0mI-lxNkHOOh6ncdbAoReC1GgQlr4> (дата звернення: 29.01.2024).
15. Національний Банк України Інфляційний звіт НБУ за жовтень. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2023-Q4.pdf (дата звернення: 29.01.2024).
16. Офіційний сайт Національного Банку України. URL: <https://bank.gov.ua/> (дата звернення: 01.02.2024)
17. Дебет-Кредит Розміри мінімальної заробітної плати в Україні 2019–2023 pp. URL: <https://services.dtkr.ua/catalogues/indexes/2> (дата звернення: 01.02.2024).
18. Протокол засідання тимчасової комісії з питань погашення заборгованості із заробітної плати (грошового забезпечення), пенсій, стипендій та інших соціальних виплат у м. Києві. 2020. URL: <https://dsp.kyivcity.gov.ua/files/2020/2/12/protokolk131012020.pdf> (дата звернення: 01.02.2024).
19. Офіційний сайт Державної служби з питань праці. URL: <https://dsp.gov.ua/mzpz2023/> (дата звернення 01.02.2024).
20. Czaika M., De Haas H. The effectiveness of immigration policies. *Population and Development Review*, 2013. № 39(3). С. 487–508. (дата звернення: 01.02.2024).
21. Олександр Марущак Війна в Україні: стало відомо, скільки населення виїхало за кордон 15.12.2023. URL: <https://tsn.ua/svit/stalo-vidomo-skilki-ukrayinciv-viyihali-za-kordon-cherez-viynu-2472205.html> (дата звернення: 03.02.2024).
22. Ярослав Вінокуров Українські мігранти підіймають економіку Європи. Що буде з Україною без них? URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/01/10/695807/> (дата звернення: 03.02.2024).
23. Аналітичний портал Слово і Діло В яких країнах Європи найбільше працевлаштованих біженців з України. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/11/20/infografika/suspilstvo/yakux-krayinax-jevropu-najbilshe-pracevlashtovanyx-bizhenciv-ukrayinu> (дата звернення: 04.02.2024).
24. Visit Ukraine У яких країнах Європи найбільше українських біженців знайшли роботу: свіже дослідження. URL: https://visitukraine.today/uk/blog/2814/u-yakix-krayinax-jevropi-naibilshe-ukrainskix-bizenciv-znaisli-robotu-svize-doslidzennya#google_vignette (дата звернення: 04.02.2024).

References:

1. Zakon Ukrainy Pro zovnishniu trudovu mihratsiiu. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/761-19#Text> (accessed January 27, 2024).
2. Analitichnyi portal «Slovo i Dilo» Trudova mihratsiia: skilky ukrainsiv pratsiuvaly za kordonom v 2019–2021 rokakh ,2021r. Available at: <https://www.slovoidilo.ua/2021/03/18/infografika/suspilstvo/trudova-mihracziyaskilky-ukrayincziv-pracyuvaly-kordonom-2019-2021-rokax> (accessed January 27, 2024).
3. Analitichnyi zvit "Barometr yakosti zhyttia Available at: https://eba.com.ua/wp-content/uploads/2023/05/Barometer_ukr.pdf (accessed January 27, 2024).
4. Hrabynskiy I., Lekh-Debera A. (2018) Evoliutsiia teoretichnykh zasad mizhnarodnoi trudovoi mihratsii. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya : Mizhnarodni vidnosyny*, vyp. 45, pp. 357–366. Available at: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&S21P03=FILA=&S21STR=VLNU_Mv_2018_45_36 (accessed January 27, 2024).
5. Ofitsiyniy sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy. Available at: <https://www.slovoidilo.ua/2021/03/18/infografika/suspilstvo/trudova-mihracziyaskilky-ukrayincziv-pracyuvaly-kordonom-2019-2021-rokax> (accessed January 27, 2024).
6. Minimum wages Eurostat. Available at: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/-/tps00155> (accessed January 27, 2024).

7. Yelyzaveta Solntseva Yaka minimalna ta serednja zarplata v Izraeli? (2020). Available at: <https://news.eurabota.ua/uk/israel/employment/jaka-minimalna-ta-serednja-zarplata-v-izraeli/> (accessed January 28, 2024).
8. United States (USA) National Minimum Wage – NMW, Country Economy. World Bank Database. Available at: <https://countryeconomy.com/national-minimum-wage/usa> (accessed January 28, 2024).
9. Ekonomichna pravda «Minimalna zarplata v Ukraini u dolarovomu ekvivalenti perevyshchyla "minimalku" u RF i Bilorusi». (2020). Available at: <https://www.epravda.com.ua/news/2020/01/6/655528/> (accessed January 28, 2024).
10. Zakon Ukrainy «Pro derzhavnyi biudzheth na 2020 rik» Dokument 294-IX, chynnyi, potochna redaktsiia – Redaktsiia vid 10.12.2020, pidstava – 1073-IX. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-20#Text> (accessed January 28, 2024).
11. Zakon Ukrainy «Pro derzhavnyi biudzheth na 2023 rik» Dokument 2710-IX, chynnyi, potochna redaktsiia – Redaktsiia vid 22.10.2023, pidstava – 3415-IX. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20#Text> (accessed January 28, 2024).
12. Ofitsiinyi sait Ministerstva finansiv Ukrainy. Available at: <https://minfin.com.ua/> (accessed January 29, 2024).
13. Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen Bezrobittia v Ukraini v period povnomasshtabnoi viiny. (2023). Available at: <https://niss.gov.ua/news/komentariekspertiv/bezrobittya-v-ukrayini-v-period-povnomasshtabnoyi-viiny> (accessed January 29, 2024).
14. Oleksandr Marushchak Skilky zalyshytsia ukrainsiv pislia viiny: eksperty pro skorochennia naseleння ta katastrofichne spivvidnoshennia zhinok i cholovikiv. (2023). Available at: <https://tsn.ua/exclusive/skilki-zalishitsya-ukrayinciv-pislya-viyni-ekspertipoyasnili-chomu-skorochuvatimetsya-kilkist-naselennya-2358379.html?fbclid=IwAR2-hWOF327bVavRRwIy71HgztC6Tr0mI-lxNkHOOh6ncdbAoReC1GgQlr4> (accessed January 29, 2024).
15. Natsionalnyi Bank Ukrainy Inflatsiinyi zviti NBU za zhovten. Available at: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2023-Q4.pdf (accessed January 29, 2024).
16. Ofitsiinyi sait Natsionalnoho Banku Ukrainy. Available at: <https://bank.gov.ua/> (accessed February 01, 2024).
17. Debet-Kredyt Rozmiry minimalnoi zarobitnoi platy v Ukraini 2019–2023 rr. Available at: <https://services.dtkr.ua/catalogues/indexes/2> (accessed February 01, 2024).
18. Protokol zasidannia tymchasovoi komisii z pytan pohashennia zaborhovanosti iz zarobitnoi platy (hroshovoho zabezpechennia), pensii, stypendii ta inshykh sotsialnykh vyplat u m. Kyievi. (2020). Available at: <https://dsp.kyivcity.gov.ua/files/2020/2/12/protokoltk131012020.pdf> (accessed February 01, 2024).
19. Ofitsiinyi sait Derzhavnoi sluzhby z pytan pratsi. Available at: <https://dsp.gov.ua/mzpz2023/> (accessed February 01, 2024).
20. Czaika M., De Haas H. (2013) The effectiveness of immigration policies. *Population and Development Review*, no. 39(3), pp. 487–508. (accessed February 01, 2024).
21. Oleksandr Marushchak (2023) Viina v Ukraini: stalo vidomo, skilky naseleння vykhalo za kordon. Available at: <https://tsn.ua/svit/stalo-vidomo-skilki-ukrayinciv-viyihali-za-kordon-cherez-viynu-2472205.html> (accessed February 03, 2024).
22. Yaroslav Vinokurov Ukrainski mihranty pidiimaiut ekonomiku Yevropy. Shcho bude z Ukrainoiu bez nykh? Available at: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/01/10/695807/> (accessed February 03, 2024).
23. Analitichnyi portal Slovo i Dilo V yakyykh krainakh Yevropy naibilshe pratsevlashtovanykh bizhentsiv z Ukrainy. Available at: <https://www.slovoidilo.ua/2023/11/20/infografika/suspilstvo/yakyyx-krayinax-jevropy-najbilshe-pratsevlashtovanykh-bizhenciv-ukrayiny> (accessed February 04, 2024).
24. Visit Ukraine U yakyykh krainakh Yevropy naibilshe ukrainskykh bizhentsiv znaisly robotu: svizhe doslidzhennia. i zhyttiaro Available at: https://visitukraine.today/uk/blog/2814/u-yakix-krainax-jevropi-naibilshe-ukrainskix-bizhenciv-znaisli-robotu-svize-doslidzennya#google_vignette (accessed February 04, 2024).